

Vass Mátyás:
A MAGYAR GYERMEKKÖLTÉSZET KORSZAKALKOTÓJA

Még csak 5 évvel is ezelőtt árva, sivár volt a magyar gyermekköltészet mezeje. A kopár sivatagon nem volt egy árva csalét, egy árva bokor, melynek árnyékában aranyos pillangók csillogtak volna, madarak danája zengett volna. Hallgatag, néma volt minden! Nem volt egyetlen oáz, egyetlen liget, melynek árnyat adó enyhéből a költészet forrásának édes cseppjei buzogtak volna fel. Azt a búbájós szép világot, melyet magyar gyermekköltészetnek nevezünk, az éj sűrű, sötét homálya fedte. Szunnyadt, késett a hajnal, mely szelíd, szivárvány derűjével s vonzó, csillogó fényével bearanyozta volna a magyar gyermekköltészet mezejét, mely feltárta volna a gyermekvilág előtt azt a tarkabarka képet, melynek alakjait annyiszor látja a gyermek édes álmaiban a pirosuló hajnal sugármezébe öltözve, aranyhintón s tündérek társaságában repülve. Nem csattogtak felé galambszárnyakon az apró angyalkák, a gyémánt-ruhába öltözött tündérek; lelkének e bájos rokontársait nem varázsolta életre a költői ajak, a költői ihlet, hogy benépesítse velök a gyermek fényes mennyországát, álmodozó tündérvilágát. Mert a Bezerédi-féle "Flóri könyv" e fajta rímei csak nem fűzhetők a gyermekköltészet koszorújához:

"Kereng mérges kígyó,
Rosz gyermek a siró."

vagy:

"Bárány eszik szénát,
a jó gyermek almát."

Avagy a könyvkereskedésekben felhalmozott s százakra menő képes verses könyvek ily épületes s minden költői becs nélkül való ízléstelen sorai:

"Derék ember ám itt ez a khinai,
Éhségében nagyok az ő kinjai."

Ezen s hozzájuk hasonló fűzfasipok dongásai között fel-felcsendült ugyan olykor, egy-egy téveteg hang, itt-ott egy-egy bokorban, de csakhamar elnémult az is, vagy tova szállt, mint a madár, mely nem érzi jól magát az apró csaltok és bokrok árnyában, hanem vágyik a dalnokkirály, a fülemüle társaságába, hogy az elsőség pálmájáért versenyezzen. A múltban Petőfi ajkán csendült meg egy bájos gyermekhang "Arany-Lacinak" című költemény; majd Gyulay Pál tett kísérletet néhány szép verssel a gyermekköltészet mezején; követte őket Győri Vilmos leginkább idegenből fordított s alig 14-et számláló eredeti termékkel s így a hivatott költők munkálkodása a gyermekköltészet mezején alig vehető figyelembe, még ha a "Gáspár Csemegéit" e költők munkálkodásához számítjuk is, mert ez inkább gyűjtemény, mint a költészet eredeti terméke. Még a húsz év óta fennálló "Kis Lap" s a hozzá hasonló gyermek-, s ifjúsági folyóiratok sem teremtették meg a magyar gyermekköltészetet s így a gyermekvilág múzsája továbbra is árván, némán, szomorúan hallgatott, várva a dalnokra, kinek keble a költői ihletségtől áthatva, a gyermekeknek daloljon, a gyermeknek énekeljen s a költészet szárnyain felszálljon velök az öröm, a boldogság és az álmok szép honába.

Azonban egyszerre csak a néma csendet, a hosszú hallgatást, a 80-as évek derekán Szege-den, a Tisza parti szép város falai között, ily bájos hangok csendülése törte meg:

Altató.

Beli, baba! Hajsó! hajsó!
Zárva van a pitarajtó,
Lásd, milyen jó a napocska,
Elaludt már mosolyogva.
Alugy te is a jó nappal
Szállj le égből, te szép angyal.
Fektesd le ott rózságyra,
Függő arany nyoszolyára.
Feje fölött lepke lengjen,
Arany rigó füttyülgessen.

Hozz kicsinek aranyhintót
Jobbra rengőt, balra ringót,
Száz ló legyen a hintóba,
Csillag legyen a patkója.
Vidd a babát zöld erdőbe
Arany hintón sík mezőbe.
Arany mókus elringassa,
Édes anyja takargassa!
Alugy baba! Hajsó! hajsó!
Zárva van a pitarajtó.

Csali mese.

Tiszán túl,
Dunán túl,
Alma csüng
A fárúl.
Abba van,
Te Bence!
Egy kis ezüst
Szelence.
Szelencébe kis madár,
Éjjel-nappal kiabál.
Csak azt kiabálja:
Szabadíts ki bátya!
Erdőben,
Berdőben,
Tengerzöld
Mezőben
Van egy szép
Kerek tó,

Aranykacsát
Ringató.
Aranykacsa tó hátán
Gyönyörű szép királylány,
Kerek tó kacsája,
Szállj be a szobámba!
Gingalló,
Lópatkó.
Itt megyen
Vig Palkó!
A vállán
Tarisznya,
Benne meg egy
Furulya.
A ki abba belefú,
Soha se lesz szomorú.
Furcsa egy furulya,
Aki tudja, fújja!

A fehér liliom.

Angyalát az Isten
A földre leküldte,
Hogy vigyázzon mindig
A kis gyermekekre.
Legyen pártfogója
Az ártatlanoknak,
Kik mélység fölött is
Vigan játszadoznak.

Fehér liliomot
Adott a kezébe;
Ugy szállt le az égből
Kisdedek körébe,
Mindenütt kíséri
Hiven az őrangyal,
Védelmezi őket
Fehér liliommal.

Mikor a gyermekek
Utain a kertnek
Virágbokrétába
Liliomot szednek:
Mintha valahonnan
Hangot hallanának,
Szép, szelid intését
Az Úr angyalának:

«Tiszta, mint a hó, a
Fehér liliomszál,
Illata az égben,
Leghamarabb fölszál.
Ez a jó Istennek
Szeplőtlen virága...
Gyermekek, hasonlók
Legyetek hozzája!»

Magyarország

Magyarország legszebb ország,
Gyönyörű szép Tündérország.
Földnek ékes koronája,
Árpád tüzte homlokára.

Száll a lelkem örömébe'
A Kárpátok tetejére.
Tetejéről messze látok,
Köszöntöm a szabadságot.

Völgyek ölén véges-végig
Halas folyók vize fénylik,
Öntözi a selyemrétet
Csorda legel, zsong az élet.

Délibábos arany róna,
Mintha hazám tükre vóna!
Ott lebeg a nemzet lelke,
A magyar nép honszerelme.

Hóborított büszke bércek
Századokkal szembe néznek,
Kékre festi ég azurja,
Vadas erdő koszorúzza.

Ott lebeg a levegőben,
Szelek szárnyán sik mezőben,
Száll a zúgó vad erdőbe,
Csókot nyom a bérctetőre.

Szép vagy, szép vagy, Magyarország!
Gyönyörű szép Tündérország!
Gyönyörködve el-elnézlek –
Hazám, hogyan szeretnék!

Ima.

Mennyben lakó én Istenem,
Vedd füledbe dicséretem!
Téged dicsér egész világ,
Neked köszön a kis virág,
Madárka is mikor dalol,
Magasztal a bokor alól,
Mikor a fa sóhajtozik:
Atyám! hozzád imádkozik.
Erős vihar, kis gyöngye szél,
Tenger, patak, hozzád beszél.
Az ég, a föld telve veled –
Dicsértessék a te neved!

Mennyben lakó én Istenem,
Könyörgök, légy mindig velem!
A te neved kiáltozom,
Légy jó atyám, hű pásztorom!
Zárd be szívem a rossz előtt,
A jóra adj elég erőt!
Ha kél a fény napkeleten:
A te szemed rajtam legyen!
És ha leszáll napnyugaton;
Te légy, Atyám, az oltalom!
Terjeszd ki rám védő kezed –
Dicsértessék a te neved!

Ily búbajos nyelven, s hangon szólalt meg Pósa az eddig elhagyott s parlag magyar gyermekköltészet mezején s mire az idő forgása ötször tavaszra vált, körülbelül 800 szebbnél szebb gyermekverssel alapította meg az eddigi árva magyar gyermekköltészeti irodalmat. Rövid öt év alatt oly tevékeny munkálkodást fejtette ki e terén, hogy méltán és joggal nevezhetni Pósa Lajost a magyar gyermekköltészet megteremtőjének, korszakalkotójának. Nevét a gyermekköltészet mezején font e szép koszorúval örökítette meg: Kis bokréta. Gyermekversek. Aranykert. Kis aranykert. Pillangók. Négy mese. ABC. Hinta-Katinka. Virágok. Az aranytollú madár nótái. **Állatos könyv. Madaras könyv. Virágos könyv. Játékde-könyv**¹. Gyermekkert. A gyermekek imádságos könyve. Ez még csak kéziratban van s több mint 50 imádságot foglal magában. Ezen imák oly bensőséggel, oly ihlettel s költői szárnyalással vannak írva, hogy nincs, nem volt még költő, ki hozzájuk hasonlót írt volna valaha.

Pósa különös előszeretettel foglalkozik a népmesék írásával, s ha egyebet nem is írt volna, mint ezt a 14 népmesét, elismert gyermekköltőnek kellene őt tartanunk. A kóró és a kismadár. A kiskakas meg a török császár. Kacor király. A három arany halacska. Egérgyűlés. A kis

gidó. A tizenkét fekete varjú. A kis gömböc. Az aranyszörű bárány. Csiga-biga. A kijátszott róka. Csali mese. A bácskai kovács. Tülokvár stb. Ezen felül Szegeden szerkesztett "Jó barát" című gyermeklapot s e sorok írójával legutóbb az elemi népiskolák számára olvasókönyvet. S amint tudom szándékát és tervét, a magyar nemzet hős alakjait is be fogja mutatni a gyermekvilágnak, valamint szándékába van a biblia alakjait is megénekelni. Mily vonzó, ragyogó képek és alakok lesznek ezek! Pósa gyermekköltészetének ez a része még hátra van. Ezen alakok festése még az ő ragyogó ecsetjére vár. De ha többet nem is írna már, mint amennyit írt, a magyar gyermekköltészetnek épen oly megteremtője és korszakalkotója ő, mint Arany, Petőfi, Tompa a nemzeti költészetnek.

Nem lehet feladatomban e szűk keretben Pósa költészetéről tanulmányt írni, de általános vonásokban mégis szólnom kell arról: miben áll Pósa költészetének bűbája és varázsereje. Pósa mindenekelőtt keresetlen egyszerűséggel és a szó valódi értelmében tiszta magyarsággal ír s amit ír, az mind igaz és való. Ő álérzelmeket soha nem fest; mindig az igazat és szépet zengi lantja. Ezért költészete megragadó, vonzó s bájoló. Minden dala, minden meséje a gyermek szívéből a gyermek szívéhez szól; mintha nem is a költő zengené s mondaná, hanem maga a gyermek vidám s naiv kedélye szülné azokat; mintha vidám, játszi kedvében egyik gyermek a másikkal dalolná a kedves, bűbajos dalokat s regélné a vonzó s erkölcsi szépségtől ragyogó regéket és meséket. Az egyszerűség, az igaz, való érzés festése, a naivság Pósa költészetének egyik titka. Ezekon kívül pedig a sokoldalúság teszi Pósa költészetét vonzóvá s felülmúlhatatlanná. Dalt zeng a bölcső felett, játszik a babával, majd a fiút katonásdiába ugratja, enyeleg az állatokkal, regél a nép meséiből, megzendül ajkán a nemzet s a hazaszeretet hangja s az ihletesség szárnyain felemeli a gyermek lelkét az Istenség imadására. Költészete felöleli mindazon tárgyat, mindazon kört, mely a gyermeket közvetlenül, majd közvetve érinti és érdekli. Ebben rejlik Pósa költészetének kiváló ereje; ez kölcsönöz dalainak, regéinek, nemzeti s vallási költeményeinek annyi báj és üdeséget. Vagyis: Pósa a gyermekköltészet múzsája homlokán csókolta s megáldotta annyi költői ihletességgel, hogy dalol a gyermekeknek úgy s oly szépen, hogy hozzá hasonlóan senki más nem.

De van még egy más titka is Pósa gyermekköltészeti sikereinek s ez talán az egyedüli kulcs, mely a titok nyitjára vezet. Pósa nem mint kezdő poéta, hanem már mint kipróbált költő vette kezébe a gyermeklantot s mint a költészet titkaival ismerős, nem tapogatózott, hanem egyszerre biztos kézzel kezelte lantját. Mielőtt a gyermekköltészet mezején aratta volna babáit, még 1878-ban s a következő években jelentek meg tőle: Költemények. Újabb költemények. Pósa Lajos költeményei. Dalok, regék. Tíz év alatt. Majd: Dalaim. 140 dal. Virághullás. Mikor tehát Pósa a gyermeklant húrjait pengetni kezdte volna, már mint költő volt ismeretes a hazában, kinek dalait országszerte dalolták már s dalolják ma is ; mert több mint 200 dala van már eddig is zenésítve. Haós János pedig gyermekverseiből 13-at alkalmazott eddig zenére és iskolai használatra.

A gyermekköltészet terén emellett diadalainak kézzelfogható bizonyítéka már az is, hogy "Singer és Wolfner" cég Benedek Elek országgyűlési képviselő és íróval az ő kezébe tette le "Az Én Újságom" című magyar gyermeklap szerkesztését. Szerencsés e választás! Mert Pósa keze ezt a lapot nem csak a költészet és irodalom színvonalára emeli, s emelte máris, hanem az ő kezében magyar zamatú, magyar irányú is lesz ez a lap, melyre a mai kozmopolita gondolkozású világban valóban nagy szüksége van úgy az iskolának és a szülői háznak.

Pósa Lajos Gömörmegyében Radnót községben született s ősi nemes székely család ivadéka. ² Most 37 éves lehet. Tanulmányait Rimaszombaton, Sáropatakon és Budapesten végezte. Már kora ifjúságában a költészet volt bálvány. Mint kitűnő képzettségű ifjú, könnyű szerrel juthatott volna jövedelmező állásra, de hogy függetlenül a költészetnek élhessen, lemondott minden anyagi előnyről.

Hivatalt nem vállalt. Inkább szenvedett, küzdött, csakhogy múzsájának élhessen. Szegedre a 80-as évek elején került, hol csakhamar otthon találta magát, mintha Szeged szülötte lett volna. Itt aratta legszebb sikereit, diadalait, s Szeged társadalma és közönsége büszke volt reá s úgy tekintette, mint saját fiát, saját szülöttét és Szeged költőjének nevezte. S elismerése jeléül ezelőtt két évvel 100 arannyal és egy díszes aranytollal jutalmazta és tüntette ki. Most pedig, hogy Budapestre költözött s megvált attól a várostól, mely közvetlen tanúja volt költői diadalainak, elhalmozta meleg szeretetével s fényes ovációval. Pósa kedvencei, a kicsinyek, megkoszorúzták költőjüket szép babékoszorúval s emlékül arckép albumot nyújtottak át neki, melyben több mint 100 szegedi gyermek arcképe volt csoportosítva. A "Csongrád-megyei tanítóegyesület" (Alföldi tanítóegylet) pedig a múlt évi nagygyűlésen a gyermekköltészet terén kifejtett tevékeny és sikeres munkálkodása elismeréséül tiszteletbeli tagjául választotta.

A magyar gyermekköltészetnek egyedüli hivatott művelője ez idő szerént Pósa Lajos, ki hosszú tízévi fáradságos munka, kitartás s nehéz küzdelem árán vívta ki magának e téren nem csak az elsőséget, hanem a korszakalkotói díszes nevet is.

Szeged.

In: Magyar Pedagógiai Szemle, 1890. (XI. kötet 129-133. o.)

¹ A könyvészet a V. M. által felsorolt kötetek közül itt fetteivel jelölt négyet nem ismeri. A nemes lelkű és bőkezű műpártoló, Rigler József Ede (1847-1909), papírnemű-, rajzszer- és írószergyáros legalább két, a könyvészet által szintén nem ismert füzetet adott ki (*Állatok Könyve*, *Virágok Könyve*), 1894-ben. A Pallas Nagy Lexikona *Állatok könyve*, *Madarak könyve* és *Virágok könyve* című köteteket említi, kiadó- és évszám megjelölése nélkül. Van egy másik, a könyvészet figyelmét hasonlóan elkerült *Madaras Könyv* is. E füzet kiadója a „Rigler József Ede Papírneműgyár Rt.”, évszám megjelölése nélkül (sajnos a csodálatos képek alkotója is ismeretlen). Rigler vállalkozását 1894-ben alakította részvénytársasággá és haláláig vezérigazgatóként irányította tovább. (Az államosítás után a cég Papírneműgyár néven egészen 1963-ig működött.) Legkorábban tehát e füzet is 1894-ben jelenhetett meg; egyes adatok (tulajdonosi bejegyzés, olvasói közlés) szerint azonban csak jóval később, vélhetően 1943 körül. Hiteles adatok híján a honlapunk Képtárában is megtekinthető majdnem teljes *Madaras Könyv* ezért szerepel a Pósa-bibliográfiában a két világháború közötti időszak kiadványai között. A talányos *Játékos-könyv* cím esetleg elírás, vagy sajtóhiba (Játékos-könyv?). Akárhogy is: a kérdéses kötetek ugyanúgy elkerülték a könyvészet figyelmét, mint a V. M. által említett elemi népiskolás olvasókönyvek (szerkesztették: Irmei Ferenc, Pósa Lajos és Vass Mátyás, *Traub B. és Társa, Szeged, 1889*).

² A költő székely gyökereire nincs adat.

A Rigler József Edére vonatkozó nem könyvészeti adatok Rónai Bori közlései; In: *Terézváros, 2005. június* – KMJ